

Krzysztof A. Kuczyński

O NIEKTÓRYCH ASPEKTACH RECEPCJI LITERATURY
REPUBLIKI FEDERALNEJ NIEMIEC W POLSCE 1949-1979

I

W okresie powojennym wyłonił się szczególnie wyraziście problem przynależności poszczególnych twórców niemieckiego obszaru językowego do danego państwa. Zmiany miejsca pobytu, zamieszkiwanie przez niektórych pisarzy przez wiele lat poza granicami kraju, to najbardziej typowe sytuacje utrudniające jednoznaczne zaszeregowanie narodowościowe. W wypadku obu państw niemieckich, Niemieckiej Republiki Demokratycznej i Republiki Federalnej Niemiec, zachodzi także trudność dodatkowa w wypadku autorów, których większość utworów powstała przed rokiem 1949, zaś w latach powojennych nie napisali niczego godnego uwagi. I tak (mowa o twórcach całego obszaru niemieckiego języka) można mieć pewne wątpliwości, do jakiego piśmiennictwa zaliczyć np. takich twórców jak Wolfgang Borchert, Ulrich Becher, Erich Kästner, Ivan Goll, Agnes Miegel, Nelly Sachs, Hans Arp, Gudrun Pausewang, Peter Weiss czy grupę autorów żyjących w Berlinie Zachodnim, jak np. Günter Grass, Uwe Johnson czy Robert Wolfgang Schnell.

Historycy literatury rozwiązują to zagadnienie w różny sposób, różnie motywując swoje decyzje. Nie jest to wprawdzie problem pierwszoplanowy w dziejach piśmiennictwa niemieckojęzycznego, tym niemniej w niektórych sytuacjach, jak właśnie w wypadku badań nad recepcją danej literatury narodowej, sprawa ta powoduje sporo niejasności i wątpliwości.

Casus piśmiennictwa Republiki Federalnej Niemiec nastręcza

tutaj szczególnie wiele trudności. O sytuacji takiej pisał Stefan H. Kaszyński, co prawda w aspekcie liryki, ale słowa te można w zupełności odnieść do całokształtu literatury zachodnioniemieckiej. Poznański germanista trafnie zauważył, że "... pytanie o tożsamość poezji Republiki Federalnej Niemiec jest tylko pozornie bezprzedmiotowe. Na pierwszy rzut oka wydaje się, że nie ma sprzeczności między narodową, polityczną i kulturalną płaszczyzną identyfikacji tej literatury. W końcu istnieje jednorodne narodowościowo państwo, mające własną literacką i kulturalną tradycję, własnych pisarzy piszących o sprawach dotyczących szerokich kręgów społeczeństwa zachodnioniemieckiego, a jednak trudno często utożsamić pojedynczych autorów z tym, co historycy literatury zwykli określać literaturą Republiki Federalnej Niemiec. Przeglądając co ważniejsze historie literatury współczesnej bądź antologie poezji i prozy Republiki Federalnej Niemiec łatwo uzmysłwić sobie, że ich autorzy dość swobodnie traktują kwestię przynależności poszczególnych pisarzy do literatury zachodnioniemieckiej. I tak dla większości teoretyków poezji współczesnej, w tym dla K. Krolowa, O. Knorricha, H. Bendera bądź W. Höllnera, co zdolniejsi poeci austriaccy, w tym I. Bachmann, P. Celan, G. Rühm Ch. Lavant czy P. Handke, zaliczani bywają do literatury Republiki Federalnej Niemiec, to samo dotyczy też niektórych pisarzy szwajcarskich i twórców żyjących od lat na emigracji. Zasadniczym argumentem, usprawiedliwiającym tego rodzaju praktyki, jest fakt, że pisarze ci drukują większość swej literackiej produkcji w wydawnictwach RFN-owskich, i tam też spotykają się z szerokim rezonansem u krytyków. Ich teksty w znikomym jednak stopniu odnoszą się do aktualnych spraw Republiki Federalnej, chyba że są to problemy egzystencjalne, nurtujące większość współczesnych czytelników niezależnie od geopolitycznego położenia"¹.

Pytanie o tożsamość piśmiennictwa Republiki Federalnej Niemiec pojawia się często, chociażby z powodów metodologicznych. Wskazmy tutaj przykładowo na wywody Huberta Orłowskiego we wstępie do antologii krótkiej prozy zachodnioniemieckiej

¹ S. H. K a s z y ń s k i, Rozważania nad poezją RFN, "Nurt" 1977, nr 3, s. 20.

"Nieznany cel". Edytor podaje kilka podstawowych trudności, z którymi przyszło mu się borykać podczas dokonywania wyboru autorów do antologii. Hubert Orłowski pisze: "...kłopoty z niniejszą antologią' dotyczą nawet najbardziej powierzchownych, formalnych zdawałoby się spraw, mianowicie granic czasowo-przestrzennych dobieranych utworów. Samo obywatelstwo, którym wykazują się pisarze, nie mogło być wzięte jako kryterium uznania kogoś za pisarza Republiki Federalnej Niemiec. Jeżeli autorka lub autor mieścili się swą twórczością w obrębie uznanych za charakterystyczne w literaturze zachodnioniemieckiej tendencji formalnych i postaw światopoglądowych, zostali uznani za twórców zachodnioniemieckich. Nie przynależność prawno-polityczna, lecz historyczno-literacka decydowała zatem o umieszczeniu lub nieumieszczeniu tekstu konkretnego autora"².

Orłowski podaje dalej kolejne dylematy selekcyjne, jak wypadek twórców, którzy "debiutowali w latach trzydziestych, a często jeszcze wcześniej, zaś swą twórczością powojenną w znikomym stopniu nawiązywali do rzeczywistości po roku 1945"³. Inny rodzaj trudności stanowili pisarze, którzy preferują tendencje nacjonalistyczne. Ten aspekt jest niezwykle istotny przy zagadnieniach recepcji literatury Republiki Federalnej Niemiec w Polsce. Na okoliczność tę zwracał uwagę niemal przed dwudziestu laty Wilhelm Szewczyk, kiedy polemizował z twierdzeniem, że jakoby "w Niemczech zachodnich nie ma ani jednego wybitnego pisarza, który by się opowiadał za rewizjonizmem"⁴. Z całym naciskiem dowodzi w swym szkicu Szewczyk, że w rzeczywistości jest inaczej. Słusznie pisze, że "niestety, w gronie bliższych lub dalszych sojuszników ruchu odwetowego znaleźli się również wybitni pisarze zachodnioniemieccy [...]. Oczywiście lepiej jest, że tłumaczymy utwory tylko takich wybitnych czy mniej wybitnych pisarzy, których uczciwość sprawdziła się w życiu i twórczości. Ale nie tłumaczymy

² H. O r ł o w s k i, Słowo wstępne, [w:] Nieznany cel. Antologia opowiadań RFN, wybrał i wstępem opatrzył H. O r ł o w s k i, Warszawa 1974, s. 5.

³ Ibidem, s. 6.

⁴ Cyt. wg: W. S z e w c z y k, Wśród pisarzy, "Życie Literackie" 1960, nr 50, s. 2.

i chyba nie będziemy tłumaczyć na język polski wszystkich wybitniejszych pisarzy zachodnioniemieckich, między innymi dlatego, że niektórzy z nich spokrewnieni są bardzo blisko z ekstremistyczno-odwetowymi kręgami politycznymi⁵. Jako typowe przykłady wymienia tutaj Wilhelm Szewczyk tak wybitnych pisarzy zachodnioniemieckich jak Ernst Jünger, Agnes Miegel, czy w dalszej kolejności, Horst Lange lub Edzard Schaper. Należy całkowicie zgodzić się z Szewczykiem, że "problem ten wymaga odrębnego potraktowania, aby nie zdarzały się tragiczne pomyłki w naszej ocenie życia literackiego w NRF"⁶.

Współczesna literatura niemieckojęzyczna, a przede wszystkim literatura Republiki Federalnej Niemiec, spotyka się w Polsce z uważnym przyjęciem. Trafnie stwierdził Hubert Orłowski, iż "ciśnienie historii" - jak kiedyś sformułował Franciszek Ryśka - sprawiło, że czytelnik polski spodziewa się po literaturze niemieckiej czegoś więcej aniżeli po innych; traktuje ją po części jako komplementarną część zbiorowej świadomości społecznej, ba, nieledwie jako cząstkę ideologii, tyle że artystycznie wyartykułowaną⁷.

Podobną opinię wyraził w 1958 roku krytyk Jerzy Kołataj, pisząc, iż "stosunek polskiego czytelnika do literatury pochodzącej zza Laby jest inny niż do innych literatur. Polski czytelnik dopiero na dalszym planie interesuje się artystycznymi sukcesami autorów niemieckich. Interesują go zaś przede wszystkim pointy ideowe i polityczne pochodzących stamtąd publikacji. Współczesna literatura niemiecka stanowi w tym rozumieniu jeszcze jedną informację regulującą nasz pogląd na sprawy niemieckie"⁸.

Polska krytyka literacka dostrzegała fakt, że na recepcję piśmiennictwa zachodnioniemieckiego w naszym kraju ma wpływ m. in. czynnik polityczno-ideologiczny, i poprzez ten pryzmat oceniała stan tłumaczeń tej literatury w Polsce. Słusznie

⁵ Ibidem.

⁶ Ibidem.

⁷ H. Orłowski, Kształt i struktura, "Odra" 1975, nr 10, s. 100.

⁸ J. Kołataj, Krawaty i toasty, "Tygodnik Powszechny" 1958, nr 36, s. 5.

pisał w 1960 roku Feliks Fornalczyk, że z utworami Republiki Federalnej Niemiec "nie mamy okazji obcować zbyt często. I nie ma w tym naszej winy. Jeśli polskie wydawnictwo decyduje się na upowszechnienie książki pisarza zachodniemieckiego, to musi brać pod uwagę wymowę ideową utworu, wątki polityczne, jakie zasłużyły w książce na uprzywilejowanie. Znaczna zaś część literatury beletrystycznej Republiki Federalnej Niemiec służy tym ideałom, które nie mogą znaleźć aprobaty w naszym kraju"⁹.

Pojawiały się także sporadycznie mniej przemyślane oceny polityki edytorskiej, jak np. sąd Jana Wyki, który w połowie lat sześćdziesiątych był zdania, iż znajomość "bieżącej literatury niemieckiej, rodzącej się w NRF i Berlinie Zachodnim jest u nas znana bardzo powierzchownie. Wybieramy to, co jest po naszej myśli, a nie to, co zarazem znamienne i wybitne"¹⁰.

Spory na temat, co należałoby przetłumaczyć na język polski, jak i odnośnie do kryterium wybitności, trwają w polskiej krytyce po dzień dzisiejszy. Jako typowy przykład podajemy tutaj polemikę Henryka Berezy z Lechem Budreckim w sprawie przyswojenia twórczości Arno Schmidta. Lech Budrecki stoi na stanowisku, iż "pisarstwo Arno Schmidta było jednym z głównych wydarzeń w dziejach powojennej prozy niemieckiej. Ale demontowało przyjęty wzorzec powieści. Nie przełożono więc żadnej książki Arno Schmidta [...]. Tak oto powojenna proza RFN i Austrii zatracą to, co było w niej próbą radykalnego przekształcenia dotychczasowych form literackich. Próby te znajdują nikielne odbicie wśród naszych przekładów"¹¹. Natomiast Henryk Bereza uważa, że "myliłby się jednak ten, kto by z artykułu Lecha Budreckiego wyciągnął wniosek, że w wypadku Arno Schmidta mamy do czynienia ze zjawiskiem pisarskim nie do zakwestionowania i pod względem wartości tak niewątpliwym jak twórczość Doderera lub Grassa, których nazwiska w artyku-

⁹ F. F o r n a l c z y k, Niemcy w powieści, "Tygodnik Zachodni" 1960, nr 33, s. 5.

¹⁰ J. W y k a, Prywatne życie mistrza eutanazji, "Tygodnik Kulturalny" 1964, nr 34, s. 5.

¹¹ L. B u d r e c k i, Geneza sukcesu, "Kultura" 1976, nr 10, s. 3.

le Budreckiego ze Schmidtem sąsiadują [...] brak polskich przekładów tego autora rekompensuje się [...] komplementami o niezwyklej oryginalności jego pisarstwa"¹². W dalszych partiach swej polemiki Bereza dowodzi, że wartość dorobku tego twórcy wcale nie jest tak oczywista i jednoznaczna nawet dla krytyków zachodniemieckich. Bereza stwierdza nawet, że na podstawie znajomości twórczości Schmidta z lat pięćdziesiątych może wysunąć wniosek, że uprawiane przez niego pisarstwo ma dwuznaczny charakter, i intelektualnie oraz artystycznie nie jest w pełni wartościowe.

Do czołowych zagadnień tego bloku tematycznego należy niewątpliwie od dwudziestu lat twórczość Günтера Grassa. Pierwsze fragmenty tłumaczeń jego powieści "Die Blechtrommel" ukazały się w polskich czasopismach jeszcze przed wydrukowaniem utworu w Republice Federalnej. Próbkę jego prozy przyniosła na przełomie 1958 i 1959 roku "Polityka"¹³ i "Nowa Kultura"¹⁴ i to zainteresowanie - o różnym nasileniu - trwa po dzień dzisiejszy, o czym świadczą bardzo liczne fragmenty tłumaczeń jego prozy, a także wierszy. Artykuły krytyczne i recenzje odnośnie do jedyne go w Polsce wydanego utworu - "Kot i myszy" - były bardzo zróżnicowane w ocenie jego postawy polityczno-ideowej, a także odnośnie do zawartych w jego twórczości poloników. W wywiadzie udzielonym Janowi Koprowskiemu w 1975 roku Günter Grass powiedział m. in.: "... jeśli weźmie pan do ręki moją pierwszą powieść "Błaszany bębenek" (Blechtrommel) wnet pojmie pan, że to nie jest powieść niemiecka, że to jest powieść niemiecko-polska. Ukazuje ona różne problemy, problem granic, nieporozumienia, wrogości, pojednania między Niemcami i Polakami tutaj w Gdańsku i okolicy, widziane z pozycji mojego doświadczenia. Zanim "Błaszany bębenek" ukazał się w wydaniu książkowym (1959), pierwsze frag-

¹² H. B e r e z a, Pisarstwo Arno Schmidta, "Twórczość" 1976, nr 7, s. 138.

¹³ G. G r a s s, Dalekosiężna pieśń wyspiewana ze szczytu wieży, tłum. T. Jętkiewicz, "Polityka" 1958, nr 51-52, s. 9.

¹⁴ G. G r a s s, "Błaszany bębenek (fragm.), tłum. T. Jętkiewicz, "Nowa Kultura" 1959, nr 28, s. 4-5.

menty drukowały polskie czasopisma "Kultura" i "Polityka". Oczekiwałem, że książka ta jutro lub pojutrze pojawi się również w Polsce. Ale pojutrze już za nami, od 1959 roku przeszło sporo czasu. Ponieważ jestem w połowie Kaszubem, muszę być człowiekiem cierpliwym. Jednakże nieraz zapytuję siebie, czy nie nadszedł już czas, aby moja książka ukazała się w języku polskim. U nas na Zachodzie panuje skłonność do niedoceniań literatury, ale tutaj, u was, wprost przeciwnie: przecenia się znaczenie literatury i stąd nazbyt wielka niekiedy ostrożność w podejściu do pisarskiego dzieła¹⁵.

Kontrowersje wokół Güntera Grassa mają swoje źródło m. in. w jego sposobie - jak pisaliśmy o tym - ukazywania spraw polskich. W wypadku powieści "Die Blechtrommel" wątpliwości budził grassowski wizerunek obrony Poczty Gdańskiej. Znany badacz niemiecko-polskich stosunków literackich, Jan Chodera, pisał, iż powieść ta "jest utrzymana w konwencji groteskowej. Fakt ten budzi pewne zastrzeżenia. Trudno nam się pogodzić z groteskowym ujęciem obrony Poczty Gdańskiej, itd., zwłaszcza, że pojawiają się także w grotesce pewne tradycyjne wyobrażenia o Polakach"¹⁶.

Natomiast Franciszek Ryszka całkowicie odmiennie ocenia sposób przedstawienia obrony Poczty Gdańskiej jak i innych poloników. Ryszka uważa, że w "Blechtrommel" są gdańskie "polonika" ukazane przez Grassa "z podziwu godną wiernością, jak w ogóle obraz całego portowego miasta [...] W "Błaszonym bębenku" odzywa się też raz po raz historia. Będzie to m. in. historia bohaterkiej obrony gdańskiej poczty, w której uczestniczy Jan Broński, wuj i domniemany ojciec Oskara Matzeratha, podczas gdy mały chłopiec przygląda się tragedii. O dziwo, w tym jednak epizodzie powstrzymuje się Grass od formy okrutnej groteski (podkr. autora), przenikającej ten utwór. Może dzieje się tak dlatego, że historia jest - sama w sobie dość

¹⁵ J. K o p r o w s k i, O Gdańsku, historii i literaturze. Rozmowa z Günterem Grassem, "Literatura" 1975, nr 38, s. 3.

¹⁶ J. C h o d e r a, Literatura niemiecka o Polsce w latach 1918-1939, Katowice 1969, s. 343.

okrutna, może przez jakąś fascynację polskością tyleż fałszywą co typową dla pewnego stylu myślenia"¹⁷.

Z biegiem lat atmosfera wokół Güntera Grassa wyraźnie się zmieniła, zaczęły się pojawiać coraz bardziej rzeczowe artykuły. Do czołowych znawców twórczości zachodniemieckiego autora, zwłaszcza w aspekcie spraw polskich w jego liryce, trzeba zaliczyć Stefana H. Kaszyńskiego. Poznański germanista przekonująco dowodził w 1975 roku w interesującym artykule o polskich akcentach w wierszach Grassa, że polski odbiorca zbyt jednostronnie odbierał jego poezję o Polsce, widząc w niej głównie - choć niesłusznie - treści polityczne, co wypaczało "ich zwyczajny ludzki sens"¹⁸.

Także w referacie o sprawach polskich w literaturze Republiki Federalnej Niemiec, zaprezentowanym podczas konferencji o stereotypie Polaka w Niemczech i Niemca w Polsce, autorzy doszli do wniosku, że sympatia Güntera Grassa wobec naszego kraju jest znamienna i wyróżnia się w całokształcie "literatury o tzw. fatalistycznej koncepcji wydarzeń wojennych"¹⁹.

Uwagi o niektórych trudnościach i specyfice w polityce wydawniczej odnośnie do literatury Republiki Federalnej Niemiec można by mnożyć o kolejne fakty, wydaje się jednak, że i zasygnalizowane już przykłady dają pewien wgląd w zagadnienie. Warto tutaj natomiast nieco uwagi poświęcić sprawom doboru tłumaczeń i samego przekładu, widzianymi oczami translatorów.

O stanie recepcji literatury obcej, a więc i literatury Republiki Federalnej Niemiec, mówi się głównie na podstawie liczby wydanych pozycji oraz rezonansu wywołanego w prasie literackiej. Są to niewątpliwie ważne czynniki, jednak nie wyczerpują one zagadnienia. Autor niniejszej pracy, chcąc nieco rozszerzyć pole widzenia, zwrócił się drogą korespondencyjną

¹⁷ F. R y s z k a, *Literatura pod ciśnieniem historii*, Katowice 1967, s. 176.

¹⁸ S. H. K a s z y Ń s k i, *Polskie akcenty w wierszach Güntera Grassa*, "Nurt" 1975, nr 12, s. 18.

¹⁹ N. H o n s z a, K. A. K u c z y Ń s k i, E. D z i k o w s k a, B. W e n g e r e k, *Obraz Polaka w literaturze NRD i RFN oraz obraz Niemca w literaturze polskiej po 1945 roku. Próba typologii*, "Śląski Kwartalnik Historyczny »Sobótka«" 1978, nr 2, s. 234.

do grupy kilkunastu tłumaczy z prośbą o wypowiedzenie się na temat recepcji piśmiennictwa zachodnioniemieckiego w Polsce oraz kryteriów doboru takich, a nie innych pozycji do przekładu.

Wiele niestety listów pozostało bez echa, kilka jednak osób zechciało odpisać. Obecnie, na podstawie sądów poszczególnych respondentów, postaramy się odpowiedzieć na pytanie, co sądzą tłumacze o stanie przekładów literatury Republiki Federalnej Niemiec w Polsce, jak i o własnych doświadczeniach uzyskanych podczas wieloletniej pracy translatorskiej.

1. Wanda Kragen

"... Niestety, na temat stanu tłumaczenia literatury RFN w Polsce nie mogę wiele powiedzieć, należałoby raczej zwrócić się do wydawców. Byłam, zdaje się, pierwszym tłumaczem, który w początkach lat pięćdziesiątych zwrócił uwagę wydawnictwa PAX na twórczość Heinricha Bölla. Dwie jego pierwsze powieści "Gdzie byłeś Adamie" oraz "I nie poskarżył się ani jednym słowem" ja tłumaczyłam. Książki te od razu chwyciły i miały doskonałą prasę, dalsze dzieła Bölla przełożyła p. Teresa Jętkiewicz, ówczesna redaktorka działu literatury niemieckiej w "Czytelniku". Böll, którego miałam przyjemność poznać i pilotować podczas jego pierwszego pobytu w Polsce jest u nas najbardziej znanym i poczytnym pisarzem z RFN. O innych trudno mi coś powiedzieć, choć w moich częstych wędrówkach po księgarniach widzę nieraz nawet dobrych autorów RFN zalegających półki ...

Dodać mogę, że w roku 1977 otrzymałam nagrodę PEN-Clubu za "całokształt pracy tłumacza" z listem Parandowskiego, w którym podkreśla, że "zawsze w swoich przekładach kierowałam się wartością dzieła". W istocie niemal wszystko, co przełożyłam, podsuwałam wydawcom, odrzucając nieraz ich propozycje. I mam tę satysfakcję, że książki przełożone przeze mnie miały liczne wydania i zawsze znajdowały nabywców²⁰.

2. Edyta Sicińska

"... nie jestem naukowcem i zawsze wpadam w popłoch, gdy ktoś domaga się ode mnie jakiejś rozsądnej teoretycznej wypo-

²⁰ List W. Kragen z dnia 26.03.1979.

wiedzi. Jestem przede wszystkim wrażliwa na piękno danego dzieła, i to jakoś wyklucza wyrozumowane podejście [...], wydaje mi się, że mamy obecnie doskonałe tłumaczenia z niemieckiego, b. starannie oddające walory oryginału. Ogromnie lubię dzieła "trudne" - takie tłumaczenie daje satysfakcję. Z moich ostatnich pozycji taką właśnie dużą przyjemność dała mi M. L. Kaschnitz "Miejsca", W. Koeppena "Młodość" - niewielka objętościowo książeczka, której przekład kosztował mnie ogrom pracy ..."²¹

3. Maria Gero

"... choć to truizm - sędzę, że bez względu na to, jaki to będzie obszar niemieckojęzyczny, dobra książka zawsze jest rozchwytywana. Gra tu także rolę moda, jak na przykład teraz, na choroby umysłowe, opisy kliniczne, długie monologi wewnętrzne. Poza tym jednak ogromnym zainteresowaniem cieszą się książki RFN-owskie zajmujące stanowisko krytyczne wobec społeczeństwa konsumpcyjnego - charakterystyczne pod tym względem są utwory młodej autorki Angeliki Mechtel [...]. Trudno rozróżnić przekłady utworów RFN-owskich i z innych obszarów języka niemieckiego. Każda książka ma swoją specyfikę, z którą tłumacz musi sobie poradzić, czy robi to lepiej, czy gorzej - różnie to bywa. Niekiedy podejmuje się przekładu, choć książka mu nie odpowiada, nie wychodzi to na dobre ani tłumaczeniu ani tłumaczowi. Rzecz jasna, że obecna literatura, zwłaszcza RFN-owska, wymaga większego wysiłku tłumacza, są tam nowotwory językowe, są udziwnienia, z którymi trzeba się uporać, jeden robi to dobrze, twórczo, inny dość prymitywnie. Niejeden, nie rozumiejąc, daje niewłaściwy odpowiednik"²².

4. Gabriela Mycielska

"... od siebie mogę tylko nadmienić, że nie ma planu, wg którego tłumaczyłoby się najcenniejsze i najciekawsze pozycje NRF-owskie, wzgl. w ogóle niemieckie. Swego czasu (dość dawno) byłam wydelegowana przez PEN-Club na sympozjum, na którym proponowałam sporządzenie planu, a raczej spisu wszystkich pozycji przetłumaczonych z języka niemieckiego na pol-

²¹ List E. Sicińskiej z dnia 22.04.1979.

²² List M. Gero z dnia 2.04.1979.

ski i vice versa, ale niestety wszystko pozostało tylko w sferze projektów. A wydaje mi się, że do tej myśli należałoby powrócić, poza tym zebrać ankiety w czytelnich i wypożyczalniach, jeśli chodzi o odbiór literatury niemieckiej"²³.

5. Anna M. Linke

"... nie mam pojęcia o stanie ogólnym przekładów z literatury RFN, i niezbyt mi się wierzy, by taka ogólna "recepcja", jak Pan to określił, w ogóle istniała, tak jak nie ma w Polsce żadnych (prawie) zwartych i określonych środowisk, których poziom i gusta byłyby choć z grubsza wyrównane"²⁴.

Kilka przytoczonych wypowiedzi translatorów m. in. z literatury Republiki Federalnej Niemiec - z całą pewnością dosyć ogólnych i może nie zawsze odpowiadających na postawione pytanie - pozwala stwierdzić, że w niektórych wypadkach poszczególni tłumacze mają ustalone kryteria doboru pozycji kandydujących do przekładu, i tego rodzaju postawa zasługuje na uznanie, gdyż w dużym stopniu zacieśnia konieczną więź emocjonalną pomiędzy dziełem artystycznym a tłumaczem. Inne wyróżniki, to zawartość polityczna danej pozycji czy fachowe przygotowanie tłumacza.

Dosyć enigmatycznie wygląda sprawa sposobów doboru i ogólnej orientacji w nowo powstającym piśmiennictwie Republiki Federalnej, a więc kanałów, dzięki którym tłumacze uzyskują informacje o pojawieniu się pozycji zasługujących na uwagę. Także orientacja tłumaczy w zakresie dotychczasowego dorobku translatorskiego po roku 1945 nie jest wystarczająca.

Tych kilka uwag, zaledwie zasygnalizowanych, powinno pozwolić w lepszym, bardziej ostrym świetle spojrzeć na dorobek polskich translatorów literatury zachodniemieckiej. Rozliczne trudności subiektywnej i obiektywnej natury rzadko kiedy są czytelne dla odbiorcy z lektury recenzji czy wywiadu, warto więc podczas próby oceny dotychczasowego stanu znajomości piśmiennictwa Republiki Federalnej Niemiec wziąć pod uwagę wypowiedzi cytowanych tłumaczy, które choć - jak to zostało już za-

²³ List G. Mycielskiej z dnia 28.03.1979.

²⁴ List A. M. Linke z dnia 23.03.1979.

znaczone - nie pretendują w znikomym nawet wymiarze do pełni zagadnienia - w jakimś tam stopniu pozwalają bardziej wnikliwie i z szerszej perspektywy spojrzeć na trud tłumacza i na politykę kulturalną odnośnie do dzieł literatury światowej.

II

Pisząc o wymianie kulturalnej, głównie w aspekcie literatury, pomiędzy Polską a Republiką Federalną Niemiec, słusznie zaakcentował Wilhelm Szewczyk, że "przyjmowanie dóbr kulturalnych i artystycznych z RFN jest czymś więcej niż jedynie wymianą w zakresie sztuki. Poprzez importowane wartości pragniemy również dowiadywać się, jaki jest ich stopień nasycenia ideami humanistycznymi, jak w tym świetle przedstawia się wkład twórców z RFN do ogólnoludzkiego zasobu najcenniejszych wartości moralnych"²⁵. Pogląd katowickiego krytyka jest niewątpliwie wykładnikiem zapatrywań ogółu polskich odbiorców, oceniających utwory zachodniemieckich pisarzy pod kątem zarówno wartości ideowych, jak i artystycznych. Liczni recenzenci w swych omówieniach zwracali uwagę na wymowę polityczną powieści i opowiadań znad Renu. Warto tutaj także przytoczyć zdanie Zofii Jaremko-Pytkowskiej, która rozpatrując fenomen piśmiennictwa mającego za kanwę temat wojny, zauważyła, iż mimo bardzo wysokiej liczby publikacji z tego zakresu wszystko to, co wyszło spod pióra niemieckiego autora, zasługuje na uwagę. Trafnie mówi więc Zofia Jaremko-Pytkowska, że "tutaj wartości artystyczne schodzą siłą rzeczy na drugi plan wobec wagi samej treści. I nie ma w tym nic dziwnego. Głos pisarzy niemieckich jest w takich razach głosem niemieckiego sumienia, głosem niemieckiego rozumu"²⁶. W miarę upływu lat poszczególni recenzenci coraz więcej uwagi poświęcali artystycznemu kształtowi i dojrzałości literackiego warsztatu, jednak element ideowo-polityczny nieprzerwanie stanowił niezwy-

²⁵ W. Szewczyk, Co nam mówi statystyka wymiany, "Życie Literackie" 1979, nr 15, s. 2.

²⁶ Z. Jaremko-Pytkowska, Zdradzona armia, "Nowe Książki" 1961, nr 1, s. 24.

kle ważny czynnik w ocenie danego utworu. Także historycy literatury stwierdzali jednoznacznie, że literatura Republiki Federalnej Niemiec nie zawsze dąży "... w swej znacznej części do potępienia hitleryzmu i faszyzmu i ... (nie zawsze) pragnie humanistycznego odrodzenia narodu niemieckiego. Nie negując autentycznych treści humanistycznych niektórych autorów (Enzensberger, Piontek, Koeppen), dostrzegamy u wielu pisarzy uwiąd i ciasnotę myśli. A tacy twórcy nie mogą być równorzędnym partnerem w ostrej i bezkompromisowej dyskusji ideowej z rzeczywistością NRF"²⁷.

W trosce o optymalne przyjęcie literatury zachodnioniemieckiej w Polsce, publikowali poszczególni tłumacze fragmenty przekładów wartościowych utworów. I tutaj uwypukla się duże znaczenie prasy literackiej jako forum wstępnej prezentacji obcojęzycznego piśmiennictwa. W zakresie literatury Republiki Federalnej Niemiec duże zasługi ma "Literatura na świecie", "Odra", "Nurt", "Poglądy", "Literatura", "Kultura", "Życie Literackie". Osobny rozdział tworzy tutaj miesięcznik "Dialog", przynoszący tłumaczenia pełnych dramatów i słuchowisk, w tym także zachodnioniemieckich²⁸. W "Literaturze na świecie" można znaleźć wiersze i fragmenty prozy m. in. Wolfganga Koeppena, Güntera Grassa, Heinza Piontka, Marie L. Kaschnitz, Maxa von der Grüns, Wolfganga Weyrauch, Heinara Kippharda czy Franza Xavera Kroetza.

Niemale znaczenie dla lepszej orientacji w dziejach piśmiennictwa zachodnioniemieckiego posiadają dla polskiego odbiorcy recenzje RFN-owskich (wzgl. NRD-owskich) opracowań krytycznych, mających za temat literaturę tego kraju. Omówienia nowości z tego zakresu zamieszczają najpoważniejsze czasopisma fachowe, jak "Germanica Wratislaviensis"²⁹ czy "Kwartalnik Neo-

²⁷ N. H o n s z a, Prądy literackie w NRF, "Wiadomości" 1970, nr 31, s. 5.

²⁸ Por. pełny zestaw sztuk zachodnioniemieckich drukowanych do roku 1979 na łamach "Dialogu", zamieszczony w "Aneksie" niniejszego artykułu.

²⁹ Np. omówienia pióra M. J a n i k o w s k i e j (1974, nr 20); K. A. K u c z y ń s k i e g o (1975, nr 21); czy Z. Ś w i a t ł o w s k i e g o, (1978, nr 32).

filologiczny³⁰, jak również periodyki ogólne, np. "Poglądy"³¹.

Nie sposób w tym miejscu rozpatrywać szerzej problemu recepcji literatury Republiki Federalnej Niemiec na łamach czasopism, gdyż jest to zagadnienie wymagające odrębnej, obszerniej pracy. Stwierdzić tutaj jedynie należy, że czasopisma odgrywają w tym zakresie istotną rolę, już chociażby z uwagi na ich dużą liczbę i wysokie nakłady poszczególnych tytułów.

Pozycje książkowe literatury zachodnioniemieckiej ukazują się zasadniczo w czterech oficynach: "PIW", "Czytelnik" "PAX" i "Wydawnictwo Poznańskie", rządziej "MON". Sporadycznie utwory Republiki Federalnej Niemiec wydawane są w wydawnictwie: "Śląsk", "Iskry" czy "Książka i Wiedza". Oprócz edycji utworów zachodnioniemieckich w dwóch czołowych w tym aspekcie wydawnictwach: "Czytelnik" - seria "Nike" i pozycje pozaseryjne, jak i "PIW" - serie "Współczesna Proza Światowa", "Klub Interesującej Książki", "Biblioteka Jednorożca", warto podnieść działalność PAX, o którym pisał już w 1957 roku Marceł Raniccki, iż wydawnictwo to "należy pochwalić, że jako pierwsze śmiało sięgnęło do nieznanych u nas autorów zachodnioniemieckich"³². O wydawniczym profilu PAX mówił Wacław Sadkowski; redaktorzy tej oficyny zrozumieli, iż "czytelnicy nie mogą czytać wyłącznie Mauriaca, Bernanosa i Jana od Krzyża - i postanowili dostarczać im lektury wymagającej mniejszego skupienia, przynoszącej nawet element rozrywki, a jednocześnie - co bardzo istotne - nasuwającej czytelnikom pewne refleksje intelektualne i moralne. Jest takich książek w zachodniej literaturze katolickiej, chrześcijańskiej i »chrystianizującej« sporo, przystąpiono tedy w "Paxie" do ich systematycznego przy-

³⁰ Np. recenzje pióra N. H o n s z y (1969, nr 3), H. B i a -
ł e k (1972, nr 1), K. A. K u c z y ń s k i e g o (1975, nr 2)
czy G. N o w i c k i e j (1975, nr 2).

³¹ Por. omówienie K. Koczego, "Poglądy" 1976, nr 12, s. 12.

³² M. R a n i c c k i, To straszne, że wszystko jest tak bez-
sensowne, "Twórczość" 1957, nr 5, s. 147.

swajania. Na ogół są to książki inteligentne, pisane w sposób dyskretny i z opanowaniem literackiego rzemiosła³³. Przypomnijmy, że z literatury zachodnioniemieckiej ukazały się w PAX utwory Stefana Andresy, Wenera Bergengruena, Heinricha Bölla, Gerda Gaisera, Christiana Geisslera, Wenera Kocha, Elisabeth Langgässer, Gertrudy von Le Fort, Dietera Meichsnera, Luise Rinser. Jest to więc, w kontekście całości przekładów piśmiennictwa Republiki Federalnej Niemiec w Polsce, spory dorobek edytorski.

Mimo ożywionego zainteresowania się literaturą zachodnioniemiecką przez nasze wydawnictwa w ostatnim okresie, istnieją spore luki w zaznajamianiu polskiego czytelnika z najwybitniejszymi dokonaniem twórczymi znad Renu. Niewątpliwie rzutowały tu niekorzystnie lata pięćdziesiąte, kiedy to uka-zało się u nas stosunkowo mało przekładów, a co zmusiło potem polskie oficyny do nadrabiania zaległości. Tym należy m. in. tłumaczyć rażące niekiedy opóźnienia w wydawaniu polskich tłumaczeń w stosunku do daty ukazania się oryginału. Z bardziej rzucających się w oczy opóźnień przekładowych można wymienić:

Wolfgang Koeppen "Das Treibhaus" (1953, tłum. polskie - 1972)

Heinrich Böll "Irisches Tagebuch" (1953, tłum. polskie - 1975)

Martin Walser "Die Halbzeit" (1960, tłum. polskie - 1978)

Wolfgang Hildesheimer "Tynset" (1965, tłum. polskie - 1973)

Niezwykle ważnym czynnikiem mającym wpływ na stan recepcji jest sprawa jakości przekładu. Na tym odcinku możemy poszczycić się wybitnymi osiągnięciami, np. utwory przełożone przez Edytę Sicińską, Teresę Jętkiewicz, Janusza Sikorskiego. Trafiają się także niestety przekłady i mniej udane, jak miało to miejsce w wypadku "Jednorożca" Martina Walsera czy tomu opowiadań Siegfrieda Lenza "Najszczęśliwsza rodzina miesiąca".

Patrząc z perspektywy na nasz przekładowy dorobek z literatury Republiki Federalnej Niemiec w latach 1949-1979 można wyrazić pogląd, że polski czytelnik posiada mimo wszystko niezłe rozeznanie w sytuacji piśmiennictwa zachodnioniemieckiego.

³³ W. S a d k o w s k i, Z drugiego planu literatury zachodniej, "Nowe Książki" 1964, nr 13, s. 540.

kiego. W okresie 1949-1979 udostępniono w polskim tłumaczeniu 140 pozycji 82 twórców z Republiki Federalnej Niemiec (nie licząc wznowień) oraz 2 antologie; tom krótkiej prozy "Nieznamy cel" (1974) w wyborze Huberta Orłowskiego oraz poezji "W cieniu Lorelei" (1978) w wyborze Stefana H. Kaszyńskiego. Jest to, jak stwierdziliśmy, pokaźny dorobek, tym bardziej, że oficyny nasze wydają poza literaturą Republiki Federalnej Niemiec także liczne utwory z niemieckiej klasyki (do 1939 r.), utwory Niemieckiej Republiki Demokratycznej, Austrii i niemieckojęzycznej części Szwajcarii. Jednak można wskazać na pewne nazwiska, względnie poszczególne utwory znanych już u nas pisarzy, którzy nie doczekali się jeszcze przekładu na język polski, chociaż poziom ich twórczości w pełni by to usprawiedliwiał. Trwający spór o Güntera Grassa zdaje się ostatnio przechylać szalę na korzyść autora "Blaszanego bębenka", o czym wydają się świadczyć coraz liczniejsze tłumaczenia obszernych nieraz fragmentów jego utworów na łamach prasy³⁴.

Globalny ogląd przekładowego dorobku literatury zachodnionieemieckiej wykazuje brak np. tłumaczeń Arno Schmidta, Uwe Johnsona, Hermanna Kasacka, Güntera Eicha, Rolfa Hochhutha, Dietera Lattmanna, Wolfganga Weyrauch'a czy Helmuta Heissenbüttela. Wykaz propozycji mógłby być znacznie obszerniejszy; brakuje także w polskim tłumaczeniu takich utworów jak: "Gruppenbild mit Dame" Heinricha Bölla czy - co daje się wyraźnie odczuć - wyboru dramatów zachodnionieemieckich.

Recenzja literatury Republiki Federalnej Niemiec w Polsce wykazuje duże stosunkowo zbieżności z chronologicznym rozwojem tego piśmiennictwa nad Renem. Tak więc początkowo przeważały

³⁴ Z bardziej istotnych tłumaczeń G. Grassa w periodykach lat siedemdziesiątych można wymienić następujące pozycje: fr. pow. Örtlich betäubt, tłum. A. Krzemiński, "Literatura na świecie" 1972, nr 1, s. 9-26; fr. pow. Die Blechtrommel, tłum. S. Błaut, "Literatura na świecie" 1976, nr 3, s. 4-117; fr. pow. Die Blechtrommel, tłum. S. Błaut, "Odra" 1976, nr 3, s. 56-66; fr. pow. Aus dem Tagebuch einer Schnecke, tłum. B. Wengerek, "Życie Literackie" 1976, nr 14, s. 8-9; fr. pow. Der Butt, tłum. B. Fac, "Literatura" 1976, nr 24, s. 4-5; wyb. wierszy, tłum. L. Kasajew, "Literatura na świecie" 1976, nr 3, s. 152-164; fr. pow. Der Butt, tłum. L. Kasajew, "Literatura na świecie" 1979, nr 1, s. 16-167.

zdecydowanie utwory zajmujące się rozrachunkiem z okresem wojny, poprzez dzieła ukazujące Republikę okresu "cudu gospodarczego", aż po pozycje podnoszące współczesne problemy społeczeństwa zachodniemieckiego.

Także krytyka literacka, stanowiąca ważne ogniwo pośrednie pomiędzy utworem a czytelnikiem, przeszła dosyć charakterystyczną ewolucję. Po krótkich, dosyć pobieżnych artykułach i niezbyt wnikliwych recenzjach nastąpiły coraz dojrzałsze i wartościowsze omówienia. Trzeba jednakże wyraźnie zaznaczyć, że, niestety, poważna krytyka literacka, m. in. wywodząca się z kręgów germanistyki uniwersyteckiej, nie stanęła na wysokości zadania i do chwili obecnej nie może się wykazać większą liczbą poważnych opracowań. Systematycznie o literaturze Republiki Federalnej Niemiec pisze mała grupa specjalistów: Norbert Honsza, Stefan H. Kaszyński, Hubert Orłowski, Wilhelm Szewczyk, Adam Krzemiński. Szczególnie wartościowe są tutaj takie pozycje, jak "Literatura niemiecka w XX wieku" Wilhelma Szewczyka, względnie "Kształt i struktura" Norberta Honszy (jak i niemieckie mutacje tej pracy). Przyznać należy rację autorom artykułu "Literatura nieopisana"³⁵, w którym wskazują na słabe strony polskiej germanistyki, m. in. w zakresie piśmiennictwa Republiki Federalnej Niemiec. W kontekście licznych opracowań o Republice Federalnej, pióra specjalistów z innych gałęzi nauki, germanistyka przedstawia się zdecydowanie niekorzystnie.

Stan recepcji literatury Republiki Federalnej Niemiec, stanowiącej wycinek polityki kulturalnej Polski wobec zagranicy, mimo pewnych zastrzeżeń odnośnie do zaległości translatorskich, wynikających z obiektywnych przyczyn, może napawać optymizmem. Należy zgodzić się z opinią Zbigniewa Wasilewskiego, który charakteryzując ogólnie zasób piśmiennictwa światowego udostępnianego w języku polskim w minionych latach, stwierdza, iż okres ów cechuje "... stabilizacja kryteriów wyboru, a głównym założeniem programowym jest dążność do udostępniania czytelnikom polskim wszystkich wartościowych osiągnięć literatury światowej, w tym także i utworów, które przy-

³⁵ N. H o n s z a, Z. Ś w i a t ł o w s k i, Literatura nieopisana, "Literatura" 1977, nr 16, s. 3, 13.

noszą twórcze poszukiwania warsztatowe współczesnej prozy, poezji i dramatu. Stosujemy politykę otwarcia na świat, współuczestniczenia we wszystkim, co się w nim dzieje i zmienia [...] Stosujemy zatem politykę rozumnego wyboru treści humanistycznych, stawiając czytelnika oko w oko z różnymi tendencjami w myśli i sztuce świata, by sam mógł z kolei wybierać najwartościowsze dla siebie przekonania i realizacje artystyczne i kształtować na tej drodze własną sylwetkę duchową. Nie znaczy to oczywiście, że dopuszczamy na nasz rynek treści wrogie człowiekowi i współżyciu narodów. W Polsce Ludowej - szczyłimy się tym - zabronione jest szerzenie nienawiści rasowej i narodowej, w konsekwencji nie wolno też propagować wojny i faszyzmu [...] Nie dopuszczamy też utworów jawnie antypolskich, pisanych dla celów prowokacji politycznej, szkalujących przeszłość naszą i naszych przyjaciół bądź tendencyjnie zniekształcających obraz współczesności"³⁶.

Zasady polityki kulturalnej, scharakteryzowane w artykule w dużej mierze pokrywają się z wnioskami wypływającymi z recepcji literatury Republiki Federalnej Niemiec w Polsce. Lata siedemdziesiąte zwłaszcza, ale także i okres wcześniejszy dowodzą usilnego nadrabiania zaległości, jak i niezłej orientacji w wartościowych dokonaniach współczesnych nam dni, o czym świadczą kolejne przekłady z literatury tego kraju. Duża chłonność polskiego rynku w stosunku do piśmiennictwa zachodnoniemieckiego może stanowić kolejny bodziec dla wydawców.

Opinia Edwarda Osmańczyka, wyrażona u schyłku 1970 roku podczas dyskusji na temat perspektyw rozwoju stosunków między Polską a Republiką Federalną Niemiec, iż "Polska Ludowa [...] przełamała wojenne resentymenty i uczyniła dostępną kulturę i naukę niemiecką swoim obywatelom bez żadnej dyskryminacji politycznej"³⁷ znajduje tutaj swoje potwierdzenie.

Przyjęcie literatury Republiki Federalnej Niemiec w Polsce, stanowiące jedno z ogniw światowej recepcji piśmiennictwa te-

³⁶ Z. Wasilowski, Dwie strony medalu, "Literatura" 1977, nr 18, s. 9.

³⁷ Por.: Perspektywy rozwoju stosunków między Polską a NRF (stenogram dyskusji z 10.12.1970 r.), "Miesięcznik Literacki" 1971, nr 3, s. 104.

go kraju, należy do ważkich dowodów atrakcyjności humanistycznej postępowej części tej literatury, jak i o otwartości naszej kultury wobec wartościowych politycznie, intelektualnie i artystycznie utworów piśmiennictwa innych narodowości.

Instytut Filologii Germańskiej UŁ

A n e k s

Wykaz utworów pisarzy Republiki Federalnej Niemiec
wydanych w latach 1949-1979 (pozycje zwarte)

A n d e r s c h Alfred

- Córka (Tochter, 1969), tłum. A. Linke, PIW-BJ, Warszawa 1975,
- Winterspelt (Winterspelt, 1974), tłum. A. Kaska, PIW-WPS, Warszawa 1979,

A n d r e s Stefan

- Chłopiec w studni (Der Knabe im Brunnen, 1953), tłum. T. Szafrański, PAX, Warszawa 1962,
- Przebierańcy i inne opowiadania (z: Die Vermummten, 1951 i in Das Grab des Neides ...), tłum. E. Sicińska, PIW, Warszawa 1965,
- Pokusa Synezjosa (Die Versuchung des Synesios, 1971), tłum. E. Sicińska, PAX, Warszawa 1975,
- Huśtawka miłości (Die Liebesschaukel, 1951), tłum. D. Ralińska, PIW-KIK, Warszawa 1976,

B a r t s c h Jürgen

- Łowy na wrony (Krähnenfang, 1963) tłum. S. Blaut, wstęp S. Liचाński, PIW, Warszawa 1967,

B e c k e l m a n n Jürgen

- Zapiski młodego człowieka z lepszej rodziny. - Szklana sarna (Aufzeichnungen eines jungen Mannes aus besserer Familie. - Das gläserne Reh, 1964), tłum. M. Gero, PIW-WPS, Warszawa 1969,

Objaśnienie skrótów: KIK - Klub Interesującej Książki, BJ - Biblioteka Jednorożca, WPS - Współczesna Proza Światowa, BP - Biblioteka Powszechna.

B e h e i m-S c h w a r z b a c h Martin

- Gwiazda Burgundii. Powieść o Nibelungach (Der Stern von Burgund. Nibelungenroman, 1961), tłum. C. Lewandowska, posł. B. Płaczkowska, PIW, Warszawa 1963,

B e r g e n g r u e n Werner

- Znak ognia (Das Feuerzeichen, 1949), tłum. J. Frühling, PAX, Warszawa 1963,

- Pełageja (Pelageja, 1946), tłum. E. Świerzawski, PAX, Warszawa 1963, 1964,

- Trzy sokoły. Opowiadania (z: Das Netz, Die drei Falken, 1956 i in.), tłum. S. Kaltmann, T. Szafrąński, i in. wstęp E. Miziołek, PAX, Warszawa 1964,

B ö l l Heinrich

- I nie poskarżył się ani jednym słowem (Und sagte kein einziges Wort, 1953), tłum. W. Kragen, PAX, Warszawa 1956,

- Gdzie byłeś, Adamie? (Wo warst du, Adam? 1951), tłum. W. Kragen, PAX, Warszawa 1957, 1973,

- Niestrzeżone progi (Haus ohne Hüter, 1954), tłum. T. Jętkiewicz, Czytelnik, Warszawa 1957,

- Chleb najwcześniejszych lat (Das Brot der frühen Jahre, 1955), tłum. K. Iłłakowiczówna, PIW, Warszawa 1957,

- Człowiek z nożami. Opowiadania (Der Mann mit den Messern, 1950 i in.), tłum. T. Jętkiewicz, Czytelnik, Warszawa 1959,

- Billard o wpół do dziesiątej (Billard um halb zehn, 1959), tłum. T. Jętkiewicz, PAX, Warszawa 1961, 1973,

- Odjazd za godzinę. Opowiadania i słuchowiska (Eine Stunde Aufenthalt, 1957 i in.), tłum. T. Jętkiewicz, PAX, Warszawa 1964,

- Kiedy wojna wybuchła. - Kiedy wojna się skończyła. Dwa opowiadania (Als Der Krieg ausbrach. - Als der Krieg zu Ende war, 1962), tłum. T. Jętkiewicz, PIW-BJ, Warszawa 1966,

- Człowiek z nożami (Der Mann mit der Messern, 1950), tłum. T. Jętkiewicz, Książka i Wiedza - Koliber, Warszawa 1967,

- Zwierzenia kłowna (Ansichten eines Clowns, 1963), tłum. T. Jętkiewicz, Czytelnik-Nike, Warszawa 1968, 1974,

- Koniec podróży służbowej (Ende einer Dienstfahrt, 1966), tłum. T. Jętkiewicz, Czytelnik - Nike, Warszawa 1969,

- Opuszczenie oddziału (Entfernung von der Truppe, 1964), tłum. T. Jętkiewicz, Wydawnictwo Poznańskie, Poznań 1970,

- Dziennik irlandzki (Irisches Tagebuch, 1957), tłum. T. Jętkiewicz, Czytelnik, Warszawa 1975,
- Utracona cześć Katarzyny Blum (Die verlorene Ehre von Katharina Blum, 1974), tłum. T. Jętkiewicz, Czytelnik - Nike, Warszawa 1976, 1979,
- Śmierć Lohengrina (z: Lohengrins Tod..., 1950 i in.), tłum. T. Jętkiewicz, Czytelnik - Nike, Warszawa 1977,

B o r c h e r t Wolfgang

- Pod drzwiami (Draußen vor der Tür, 1947), tłum. E. Herbert i E. Naganowski, wstęp A. Wirth, Czytelnik, Warszawa 1960,

B u c h k e i m Lothar-Günter

- Okręt (Das Boot, 1973), tłum. A. Kaska, MON, Warszawa 1978,

D o u t i n e Heike

- Nie trać nadziei moja ojczyzno (Wanke nicht mein Vaterland, 1970), tłum. Z. Kowalski, PIW-WPS, Warszawa 1974,

E n g e l m a n n Berndt

- Wielki Federalny Krzyż Zasługi, (Großes Bundesverdienstkreuz 1974), tłum. M. Fijałkowski, wstęp M. Podkowiński, Wydawnictwo Poznańskie, Poznań 1977,

E n g e l m a n n Berndt, W a l l r a f f Günter

- Wy na górze - my na dole (Ihr da oben wir da unten, 1973), tłum. Henryk Wandowski, wstęp W. Szewczyk, Wydawnictwo Poznańskie, Poznań 1976,

E n z e n s b e r g e r Hans Magnus

- Poezje (z: Verteidigung der Wölfe, Landessprache, Blindenschrift, 1957 i in.), tłum. J. Prokop i J. B. Ożóg, wybór i wstęp J. Prokop, PIW, Warszawa 1968,

F i c h t e Hubert

- Sierociniec (Das Waisenhaus, 1965), tłum. E. Werfel, Czytelnik, Warszawa 1967,

F r i c k Hans

- Breinitzer albo Tamta wina (Breinitzer oder die andere Schuld, 1964), tłum. H. Leonowicz, wstęp W. Szewczyk, Wydawnictwo Poznańskie, Poznań 1969,

- Henri (Henri, 1970), tłum. H. Leonowicz, Wydawnictwo Poznańskie, Poznań 1974,

F u c h s Gerd

- Landru i inni (Landru und andere, 1966), tłum. I. Naganowska, PIW-BJ, Warszawa 1971,

G e i s s l e r Horst Wolfram

- Odyseusz i kobiety (Odysseus und Penelope, 1970), tłum. E. Sicińska, Czytelnik, Warszawa 1977,

G a i s e r Gerd

- Bal pożegnalny (Der Schlußball, 1958), tłum. T. Szafranski posł. A. Kowalska, PAX, Warszawa 1963,

G e i s s l e r Christian

- Zgłaszam interpelację (Anfrage, 1961), tłum. A. Sylwester, PAX, Warszawa 1961,
- Chłodne dni (Kalte Zeiten, 1965), tłum. K. Radziwiłł, PIW, Warszawa 1967,

G e r l a c h Heinrich

- Zagłada (Die verratene Armee, 1956), tłum. J. Frühling, MON, Warszawa 1960,

G o e s Albrecht

- Niespokojna noc (Unruhige Nacht, 1950), tłum. M. Morstin-Górska i G. Mycielska, PAX, Warszawa 1955,

G r a f Oskar Maria

- Spokojny człowiek (Unruhe um einen Friedfertigen, 1947), tłum. E. Wolf, Czytelnik 1962,

G r a s s Günter

- Kot i mysz (Katz und Maus, 1961), tłum. I. i E. Naganowscy, wstęp A. Wirth, Czytelnik, Warszawa 1963,

G r e g o r Manfred

- Most (Die Brücke, 1958), tłum. E. Werfel, MON, Warszawa 1960,

G r e g o r-D e l l i n Martin

- Punkt zerowy (Der Nullpunkt, 1958), tłum. J. Stroynowski, PIW-KIK, Warszawa 1962,

G r ũ n Max von der

- Błędne ogniki i płomień (Irrlicht und Feuer, 1963), tłum. E. Sicińska, PIW, Warszawa 1966,
- Dwa listy do Pospischiele (Zwei Briefe an Posposchiel, 1968), tłum. B. Surowska, posł. W. Szewczyk, Wydawnictwo Poznańskie, Poznań 1974,
- Miejscami gołoledź (Stellenweise Glatteis, 1973), tłum. S. Białut, Czytelnik, Warszawa 1976,

H a b e Hans

- Off limits (Off limits, 1955), tłum. W. Kragen, Wydawnictwo Literackie, Kraków 1961,

- Padło więcej niż tysiąc (Ob tausend fallen, 1947), tłum. J Frühling, MON, Warszawa 1963,
- Sieć (Das Netz, 1969), tłum. M. Wisłowska, Książka i Wiedza, Warszawa 1973,
- H a r t l a u b Geno
- Jezioro Rusałek (Lokaltermin Feenteich, 1971), tłum. D. Ralińska, PIW-KIK, Warszawa 1975,
- H ä r t l i n g Peter
- Niembsch, albo bezruch (Niembsch oder der Stillstand, 1964), tłum. S. Błaut, Czytelnik, Warszawa 1968,
- Zjazd rodzinny albo koniec historii (Das Familienfest oder Das Ende der Geschichte, 1969), tłum. I. Naganowska, Czytelnik-Nike, Warszawa 1973,
- H a r t u n g Hugo
- W czepku urodzeni. Mimo wszystko pogodna powieść o naszym życiu (Wir Wunderkinder, 1957), tłum. A. Linke, Iskry-BP, Warszawa 1961,
- My, Meisegeierowie (Wir Meisegeier, 1971), tłum. I. Naganowska, Czytelnik, Warszawa 1975,
- H e l w i g Werner
- Nieugięci (Der Widergänger, 1952), tłum. S. Błaut, PIW, Warszawa 1967,
- H i l d e s h e i m e r Wolfgang
- Tynset (Tynset, 1965), tłum. A. Roslan i S. Lichański, PIW-WPŚ, Warszawa 1973,
- J a e g e r Henry
- Ukarane lata (Die bestrafte Zeit, 1964), tłum. J. Sikorski, Wydawnictwo Poznańskie, Poznań 1969,
- J ä g e r s b e r g Otto
- Kadzidło i pumpernikiel. Westfalski obrazek obyczajowy (Weihrauch und Pumpernickel, 1964), tłum. S. Mroczek, MON, Warszawa 1968,
- J a n o s c h (Horst Eckert)
- Cholonek, czyli dobry Pan Bóg z gliny (Cholonek oder der liebe Gott aus Lehm, 1971), tłum. L. Bielas, posł. W. Szewczyk, Wydawnictwo Śląsk, Katowice 1974,
- J e n s Walter
- Testament Odysa (Das Testament des Odysseus, 1957), tłum. W. Wirpsza, PIW, Warszawa 1960,

- Pan Meister. Dialog o pewnej powieści (Herr Meister. Dialog über einen Roman, 1963), tłum. B. Wścieklica, PIW-BJ, Warszawa 1969.

K a s c h n i t z Marie Luise

- Pewnego dnia pewien mężczyzna (z: Lange Schatten, Ferne - spräche, 1960, i in.), tłum. J. Juryś i D. Sochacka-Csato, Czytelnik, Warszawa 1970,

- Most św. Anioła (z: Engelsbrücke, Wohin denn ich, 1955 i in.) tłum. E. Sicińska, Czytelnik, Warszawa 1974,

- Miejsca (Orte, 1979), tłum. E. Sicińska, Czytelnik-Nike, Warszawa 1977,

K e s t e n Hermann

- Casanova (Casanova, 1952), tłum. G. Mycielska, Wydawnictwo Literackie, Kraków 1962,

K i r s c h Hans Christian

- Testament Odyszeusza (Bericht für Telemachos, 1963), tłum. G. Mycielska, Wydawnictwo Literackie, Kraków 1967,

K i r s t Hans Hellmut

- 08/15 - t. 1 Awanturzysta rewolta bombardiera Ascha (Die abenteuerliche Revolte des Gefreiten Asch, 1954), t. 2, Osobliwe przygody wojenne żołnierza Ascha (Die seltsamen Kriegserlebnisse des Soldaten Asch, 1954), t. 3 Niebezpieczny triumf końcowy żołnierza Ascha (Der gefährliche Endsieg des Soldaten Asch, 1955), tłum. J. Frühling, MON, Warszawa 1956-1957, 1959,

- Fabryka oficerów (Fabrik der Offiziere, 1960), tłum. E. Werfel, MON-BP, Warszawa 1963,

- Kamraci (Kameraden, 1961), tłum. J. Frühling, MON-BP, Warszawa 1964, 1966,

- Skazani na sukces (Verdammt zum Erfolg, 1971), tłum. B. Jodkowska, MON, Warszawa 1973,

K l u g e Alexander

- Życiorysy (Lebensläufe, 1962), tłum. J. i J. Jonscher, MON, Warszawa 1966,

K o c h Werner

- Wspomnienia Pilata (Pilatus Erinnerungen, 1957), tłum. M. Kłos-Gwizdalska, PAX, Warszawa 1962,

K o e p p e n Wolfgang

- Śmierć w Rzymie (Der Tod in Rom, 1954), tłum. M. Kłos-Gwizdalska, PIW, Warszawa 1957,

- Ciepłarnia (Das Treibhaus, 1953), tłum. E. Sicińska, PIW-WPŚ, Warszawa 1972,
- Młodość (Jugend, 1976), tłum. E. Sicińska, Czytelnik, Warszawa 1978,
- K ö n i g Barbara
- Żwir (Kies, 1961), tłum. C. Lewandowska, PIW, Warszawa 1966,
- Każde nowe spotkanie (Die Personenperson, 1965), tłum. E. Werfel, PIW, Warszawa 1967,
- K r o l o w Karl
- Wybór poezji (Auswahl von Gedichten), tłum. J. Buras, PIW, Warszawa 1979,
- K r ũ g e r Horst
- Spocona idylla. Obrazki z mojej ojczyzny (Deutsche Augenblicke. Bilder aus meinem Vaterland, 1969), tłum. D. Sochacka-Csato, wstęp M. Rakowski, Czytelnik, Warszawa 1974,
- K u b y Erich
- Hura! Hura! (Sieg! Sieg!, 1961), tłum. T. Jętkiewicz, wstęp M. Rakowski, Czytelnik, Warszawa 1964,
- K ũ p p e r Heinz
- Simplicius 45 - Miód i mleko (Simplizius 45 - Milch und Honig, 1963), tłum. C. Lewandowska, wstęp S. Lichański, PIW-WPŚ, Warszawa 1968,
- L a n g g ä s s e r Elisabeth
- Wierna Antygona (Der Torso, 1947), tłum. T. Szafrąński, wstęp T. Szafrąński, PAX, Warszawa 1958,
- L e F o r t Gertrude von
- Córka Farinaty (Die Tochter Farinatas, 1950), tłum. W. Kaczyńska, wstęp A. Rogalski, PAX, Warszawa 1954,
- Wieniec aniołów (Der Kranz der Engel, 1946), tłum. M. Kłos-Gwizdalska, PAX, Warszawa 1960.
- L e n z Siegfried
- Całe miasto mówi (Stadtgespräch, 1963), tłum. J. Frühling, Czytelnik, Warszawa 1965,
- Za burtą (Der Mann im Strom, 1957), tłum. T. Jętkiewicz (wyrażenia marynistyczne, tłum. Z. Grabowski), PIW, Warszawa 1967,
- Lekcja niemieckiego (Deutschstunde, 1968), tłum. A. Ściegienny, Czytelnik-Nike, Warszawa 1971,
- Najszczęśliwsza rodzina miesiąca (z: Gesammelte Erzählungen, 1970), tłum. J. Frühling, Czytelnik, Warszawa 1974,

- Einstein przepływa Łabę pod Hamburgiem (Einstein überquert die Elbe bei Hamburg, 1973), tłum. B. Płaczkowska i F. Przybylak Czytelnik, Warszawa 1977,

- Opowieści z Bollerup (Der Geist der Mirabelle), tłum. M. Jasnosz, Wydawnictwo Poznańskie, Poznań 1978,

L o r e n z Günter

- Federico Garcia Lorca (Federico Garcia Lorca, 1958), tłum. K. Radziwiłł i J. Zeltzer, PIW, Warszawa 1963,

M e c h t e l Angelika

- Przegrane gry (Kaputte Spiele, 1970), tłum. K. Szyszkowska, PIW-WPŚ, Warszawa 1975,

- Raj ze szkła (Das gläserne Paradies, 1973), tłum. K. Szyszkowska, PIW-KIK, Warszawa 1979,

M e i c h s n e r Dieter

- Czy wiesz, dlaczego? (Weißt Du, warum?, 1955), tłum. S. Czarnecki, PAX, Warszawa 1958,

M o o s d o r f Johanna

- Kręgi na wodzie (Nebenan, 1959), tłum. I. Czermakowa, Czytelnik, Warszawa 1964,

M o r w e i s e r Fanny

- Ofelia. La vie en rose (Lulu Lalula arme kleine Ophelia. La vie en rose, 1972), tłum. G. Mycielska, PIW-KIK, Warszawa 1975,

N o s s a c k Hans Erich

- Najpóźniej w listopadzie (Spätstens im November, 1955), tłum. M. Wisłowska, Czytelnik, Warszawa 1959,

- Sprawa d'Artheza (Der Fall d'Arthez, 1968), tłum. T. Jętkiewicz, Czytelnik-Nike, Warszawa 1972,

- Nieznanemu zwycięzcy (Dem unbekanntem Sieger, 1969), tłum. H. Leonowicz, PIW, Warszawa 1978,

O p i t z Karl Ludwig

- Mój generał (Mein General, 1955), tłum. E. Wolf, Czytelnik, Warszawa 1957,

- Ci z Wehrmachtu (Der Barras, 1953), tłum. C. Przymusiński, MON, Warszawa 1959,

- Z buławą marszałkowską w plecaku (Im Tornister - ein Marschallstab, 1961), tłum. J. Frühling, MON, Warszawa 1962,

P a u s e w a n g Gudrun

- Plaza Fortuna (Plaza Fortuna, 1966), tłum. C. Lewandowska, PIW-KIK, Warszawa 1970,

- Boliwijskie wesele (Bolivianische Hochzeit, 1968), tłum. M. Kłos-Gwizdalska, PIW-KIK, Warszawa 1971,
- Porwanie doni Agaty (Die Entführung der döna Agata, 1972), tłum. M. Gero, PIW-KIK, Warszawa 1975,
- P i o n t e k Heinz
- Gorące kasztany, Opowiadania (Kastanien aus dem Feuer und andere Erzählungen, 1963 i in.), tłum. Z. Jaremko-Pytkowska, Czytelnik, Warszawa 1966,
- P l i e v i e r Theodor
- Stalingrad (Stalingrad, 1945), tłum. J. Frühling, MON-BP, Warszawa 1958, 1961,
- P o p p e Karl Heinz
- Wojna bananowa (Der Bananenkrieg, 1961), tłum. M. Kłos-Gwizdalska, Iskry, Warszawa 1965,
- R e h f i s c h Hans Jose
- Wesele Lizystraty (Lisistratas Hochzeit, 1959), tłum. G. Myciel-ska, PIW-KIK, Warszawa 1967,
- R i n s e r Luise
- Przygoda życia (Mitte des Lebens, 1950; Abenteuer der Tugend, 1957), tłum. M. Kłos-Gwizdalska, PAX, Warszawa 1961,
- Daniela (Daniela, 1953), tłum. M. Kłos-Gwizdalska, PAX, Warszawa 1962,
- Radość doskonała (Die vollkommene Freude, 1963), tłum. M. Kłos-Gwizdalska, PAX, Warszawa 1964,
- Ja, Tobiasz (Ich bin Tobias, 1966), tłum. M. Kłos-Gwizdalska, PAX, Warszawa 1968,
- Brat ogień (Bruder Feuer, 1975), tłum. Z. Lichniak, PAX, Warszawa 1978,
- R i s s e Heinz
- O jednego za dużo (Einer zuviel, 1957), tłum. M. Kłos-Gwizdalska, PIW-KIK, Warszawa 1967,
- R o h d e Hedwig
- Orestes i wieloryb (Orest und der Wal, 1963), tłum. M. Kurecka, Czytelnik, Warszawa 1970,
- R ü b e r Johannes
- Trwaj, mój świecie (Bleibe, meine Welt, 1955), tłum. W. Kragen, PAX, Warszawa 1958,
- R u n g e Erika
- Protokoły bottropskie (Bottroper Protokolle, 1968), tłum. Z. Ry-

bicka, wstęp W. Szewczyk, Wydawnictwo Poznańskie, Poznań 1973,

S c h a l l ü c k Paul

- Kroki w labiryncie (Engelbert Reinecke, 1959), tłum. Z. Jarekko-
-Pytkowska, Czytelnik, Warszawa 1960,

S c h i l l i n g Wilfried

- Siewcy strachu (Die Angstmacher 1958), tłum. J. Rawicz, Książ-
ka i Wiedza, Warszawa 1962, 1964, 1971

S c h n a b e l Ernst

- Pieśń szósta (Der sechste Gesang, 1956), tłum. G. Mycielska PIW-
-WPS, Warszawa 1970,

S c h n e l l Robert Wolfgang

- Wychowany przez służącą (Erziehung durch Dienstmädchen, 1968),
tłum. T. Zabłudowski, frag. poet. tłum. S. Średnicki, Czytelnik,
Warszawa 1971,

S c h n u r r e Wolfdietrich

- Ucieczka do Egiptu i inne opowiadania (z: Als Vaters Bart noch
rot war; Man sollte dagegen sein; Eine Rechnung, die nicht auf-
geht u.a., 1958 i in.) tłum. W. Jedlicka, PIW, Warszawa 1962,

S e l l Hans Joachim

- Na tropach syna (Auf der Fährte eines Sohnes, 1970), tłum. G.
Mycielska, PIW-WPS, Warszawa 1976,

S e u r e n Günter

- Rezerwat (Das Gatter, 1964), tłum. S. Błaut, Czytelnik, Warszawa
1966,

- Ja, Lebeck (Lebeck, 1966), tłum. J. Radwan, Czytelnik, Warszawa
1969,

S t a h l Hermann

- Cierpki smak tarniny (Tage der Schlehen, 1960), tłum. E. Wer-
fel, PIW, Warszawa 1963,

- Drzwi z wiatru (Türen aus Wind, 1971), tłum. A. Linke, PIW-KIK,
Warszawa 1976,

V a l e n t i n Thomas

- Zagubieni (Die Unberatenen, 1963), tłum. S. Błaut, Czytelnik,
Warszawa 1966,

W a l l r a f f Günter

- Trzyście niepożądanych reportaży (13 unerwünschte Reportagen,
1969), tłum. H. Wandowski, wstęp W. Szewczyk, Wydawnictwo Poznań-
skie, Poznań 1973,

W a l s e r Martin

- Małżeństwa w Philippsburgu (Ehen in Philippsburg, 1957), tłum. M. Klos-Gwizdalska, PIW-KIK, Warszawa 1966,

- Jednorożec (Das Einhorn, 1966), tłum. K. Radziwiłł i J. Zeltzer, PIW-WPŚ, Warszawa 1972,

- Półmetek (Halbzeit, 1960), tłum. J. Sikorski, posł. W. Nawrocki, Wydawnictwo Poznańskie, Poznań 1978,

W e i d e n h e i m Johannes

- Ludzie, co za czasy albo wesz za niemieckim kołnierzem (Mensch, was für eine Zeit oder eine Laus im deutschen Pelz, 1967), tłum. I. Naganowska, PIW-KIK, Warszawa 1972,

W e i s e n b o r n Günther

- Memoriał (Memorial, 1948), tłum. M. Wołczacka, MON, Warszawa 1959,

- Mściciel. Zapiski Daniela Brendla (Der Verfolger, 1961), tłum. M. Traczewska, MON, Warszawa 1962,

W o h m a n n Gabrielle

- Poważna decyzja (Ernste Absicht, 1970), tłum. H. Leonowicz, PIW-WPŚ, Warszawa 1974,

Antologie:

Nieznany cel. Antologia opowiadań Republiki Federalnej Niemiec, wybrał i wstępem opatrzył H. Orłowski, tłum. różni, PIW, Warszawa 1974, 459 s. (zawiera: Andersch Alfred, Andres Stefan, Becker Jürgen, Bender Hans, Böll Heinrich, Borchert Wolfgang, Brandner Uwe, Daiber Hans, Faecke Peter, Ferber Christian, Fuchs Günter Bruno, Grass Günter, Grün Max von der, Heisenbüttel Helmut, Hildesheimer Wolfgang, Huber Heinz, Johnson Uwe, Kasack Hermann, Kaschnitz Marie Luise, Kesten Hermann, Kluge Alexander, Körner Wolfgang, Kreuder Ernst, Langgässer Elisabeth, Lenz Hermann, Lenz Siegfried, Lettau Reinhard, Mechtel Agelika, Nossack Hans Erich, Piontek Heinz, Richter Hans Werner, Rinser Luise, Runge Erika, Schallück Paul, Schirmbeck Heinrich, Schmidt Arno, Schnabel Ernst, Schnurre Wolfdietrich, Valentin Thomas, Wallraff Günter, Walser Martin, Weiss Peter, Weissenborn Theodor, Westerhoff Günter, Weyrauch Wolfgang, Wohmann Gabrielle, Wondraschek Wolf),

W cieniu Lorelei. Antologia wierszy poetów Republiki Federalnej Niemiec (do roku 1975), wybór S. H. Kaszyński,

wstęp W. Nawrocki, Wydawnictwo Poznańskie, Poznań 1978, 258 s., (zawiera: Arp Hans, Bächler Wolfgang, Bastian Heiner, Becker Jürgen, Benn Gottfried, Bense Max, Bienek Horst, Bingel Horst, Borchers Elisabeth, Born Nicolas, Brinkmann Rolf Dieter, Degenhardt Franz Josef, Delius Friedrich Christian, Domin Hilde, Eich Günter, Enzensberger Hans Magnus, Fels Ludwig, Fritz Walter Helmut, Fuchs Günter Bruno, Goll Yvan, Grass Günter, Hagelstange Rudolf, Heise Hans-Jürgen, Heissenbüttel Helmut, Herburger Günter, Höllerer Walter, Kaschnitz Marie Luise, Krolow Karl, Lehmann Wilhelm, Meckel Christoph, Meister Ernst, Mon Franz, Novak Helga M., Piontek Heinz, Poethen Johannes, Reinfrank Arno, Rühmkorf Peter, Sachs Nelly, Schnurre Wolfdietrich, Schöfer Erasmus, Schramm Godehard, Süberkrüp Dieter, Stössel Jürgen-Peter, Theobaldy Jürgen, Törne Wolker von, Weyrauch Wolfgang).

Wykaz utworów Republiki Federalnej Niemiec drukowanych w "Dialogu"

Weyrauch Wolfgang, Japońscy rybacy. Słuchowisko, tłum. S. Wygodzki, 6/1956, s. 73-88,

Eich Günter, Allach ma sto imion. Słuchowisko, tłum. R. Karst, 7/1958, s. 47-70,

Böll Heinrich, Nieuchwytni, tłum. T. Jętkiewicz, 8/1958, s. 100-117,

Hildesheimer Wolfgang, Spotkanie w pociągu. Słuchowisko, tłum. D. Żmij, 3/1959, s. 74-87,

Böll Heinrich, Odjazd za godzinę. Słuchowisko, tłum. T. Jętkiewicz, 4/1959, s. 76-88,

Lenz Siegfried, Ludzie bez winy, tłum. A. Wirth, 1/1963, s. 79-116,

Kipphardt Heinar, Przesłuchanie J. R. Oppenheimera, tłum. A. Wirth, 6/1965, s. 32-91,

Herholz Norbert, Ziomkowie, tłum. D. Żmij, 3/1969, s. 45-82,

Kroetz Franz Xaver, Chałupnicza robota, tłum. G. Sinko, 10/72, s. 66-77,

Kroetz Franz Xaver, Górna Austria, tłum. H. Kajzar, 12/1973, s. 27-44,

Kroetz Franz Xaver, Koncert życzeń, tłum. D. Żmij-Zielińska, 5/1974, s. 61-67,

Bauer Winfried, Tylko martwy kolega jest dobrym kolegą. Dialogi biurowe, tłum. H. Leonowicz, 1/1976, s. 79-105.

Krzysztof A. Kuczyński

ÜBER EINIGE ASPEKTE DER AUFNAHME DER LITERATUR
DER BUNDESREPUBLIK DEUTSCHLAND
IN DER VOLKSREPUBLIK POLEN 1949-1979

In dem Aufsatz bespricht der Autor manche Aspekte der Rezeption der westdeutschen Literatur auf dem polnischen Büchermarkt. Einer Analyse werden unterzogen u.a. folgende Faktoren: ideologischer und künstlerischer Wert von literarischen Werken als auch Probleme und Perspektiven der Beziehungen zwischen der BRD und der VRP.

Im Anhang ist die vollständige Liste von Übersetzungen der BRD-Literatur ins Polnische zu finden. Der Artikel beweist die Bereitschaft polnischer Kultur, wertvolle Werke anderer Nationen sich anzueignen.